

Förbjudna sanningar om Kubas ekonomi

OSCAR ESPINOSA CHEPE

ISBN 91-974777-0-2

FÖRORD

Kuba är ett kontroversiellt land i den svenska debatten. I denna skrift ges en bild av den ekonomiska situationen i landet och orsakerna till de ekonomiska problemen. Det är en bild av ett misskött land vars ekonomiska problem inte enkelt låter sig förklaras av USA:s handelsembargo.

Det är också en bild som den Kubanska regimen ogärna ser spridas. Sedan våren 2003 sitter författaren, ekonomen Oscar Espinosa Chepe, fängslad för sin regimkritiska verksamhet.

Texterna i denna skrift ges ut i samarbete mellan Bertil Ohlin Institutet och Svenskt internationellt liberalt centrum, Silc. Erik Jennische på Silc inleder skriften med en introduktion till författaren och texterna.

De översatta texterna har bearbetats milt av Erik Jennische, Andreas Bergh och Johan Karlsson. Värdefulla synpunkter har även erhållits från Ingemund Hägg. Slutprodukten är som alltid författarens.

ANDREAS BERGH

redaktör för Bertil Ohlin Institutets skriftserie

Introduktion till författaren och texterna

Det var inte meningen att detta skulle bli en skrift om avsaknaden av mänskliga rättigheter på Kuba. Det skulle enbart bli en saklig analys av problemen i den kubanska ekonomin. Det skulle bli en skrift som enkelt och pedagogiskt förklarade att problemen inte låter sig beskrivas med aggressiva begrepp som »imperialism«, »ekonomisk krigföring« eller »folkmordsblockad« – som den kubanska regeringen och dess försvarare alltid använder. Den skulle istället visa att problemen har sin grund i avsaknaden av rättigheter för vanliga kubaner att arbeta efter eget huvud, förverkliga sina livsprojekt, tjäna stora pengar eller bara försöka trygga sin ekonomiska situation.

FOLKBILDAREN

Oscar Espinosa Chepe är sedan många år en av de mest respekterade ekonomerna och journalisterna i den kubanska demokratiörelsen, och hans sätt att skriva om den kubanska ekonomin är idealiskt för detta syfte. Han har en osviklig förmåga att avmystifiera problemen och visa att de orsakas av otaliga konkreta förbud och nästan lika många katastrofala felsatsningar. Min förhoppning var att svenska Kubaintresserade läsare både skulle få veta hur ekonomin på Kuba faktiskt fungerar och att det finns personer på Kuba som vågar skriva om den och kan dra rimliga slutsatser.

Det borde vara förvånande att en sådan skrift behövs. Men den generella bilden av den kubanska ekonomin är fortfarande präglad av förvillelsen att en annan politisk och ekonomisk ordning faktiskt är möjlig på Kuba, om det inte vore för USA:s handelsembargo.

I en nostalgisk gratulationsartikel på Fidel Castros 75-årsdag i augusti 2001 skrev den före detta latinamerikakorrespondenten Mats

Holmberg om när han var på Kuba 1975 för att följa Olof Palmes besök, att »Kuba led alltmer av en sönderbojkotterad och möjligen därtill misskött ekonomi.« Det är en underdrift som hör hemma i Proletären, men publicerades på Dagens Nyheters förstasida.

I Bonniers lexikon från 2001 får man veta följande:

»Cuba införde efter revolutionen 1959 en socialistisk planekonomi. Brist på naturtillgångar och inhemsk energi har resulterat i ett ensidigt näringsliv.«

»När kommunismen i början av 1990-talet föll i Östeuropa uteblev stödet därifrån. Castro, som nu ledde en av världens få kvarvarande kommunistregimer, började försiktigt liberalisera landets ekonomi, som lidit svårt under USA:s blockad.«

I sin ovilja att ta ställning för något enskilt politiskt eller ekonomiskt system, förlorar Bonniers lexikon förmågan att formulera en trovärdig bild av verkligheten. Olika politik leder nämligen till olika resultat. Det är förstas inte avsaknad av naturtillgångar och energi som skapat ensidigt näringsliv, utan förstatligandet av hela näringslivet under 1960-talet. Och om Kuba först på 90-talet försiktigt liberaliserade ekonomin, är det ju knappast handelsembargot som orsakat lidandet.

Även Nationalencyklopedin drar hårresande slutsatser:

»Den kubanska revolutionen förknippas med framför allt de satsningar som gjorts på det sociala området. [...] Genom flera omfördelningspolitiska åtgärder kom en inkomstutjämning till stånd, och genom en stor satsning på fri hälsovård och utbildning för alla fick de flesta kubaner en levnadsstandard som troligen var en av de högsta i Latinamerika.«

Men Kuba hade redan på 50-talet, det vill säga före Castros maktövertagande, en av de högsta levnadsnivåerna i Latinamerika. Dessutom hade Kuba högre BNP per capita än exempelvis Spanien, Portugal, Grekland, Sydkorea och Japan.

Under de sista åren av 1990-talet, som var de bästa sedan 80-talet, led minst 17 procent av kubanerna av undernäring. Samtidigt var

medelpensionen inte mer än fem dollar i månaden och lärarlönerna under 20, berättar Oscar Espinosa Chepe i några av texterna i denna skrift. Den sociala utvecklingen på Kuba sedan 1959 är inget annat än en katastrof.

Och när liberalen Mauricio Rojas skriver följande i Nationalencyklopedin, är behovet av en folkbildare från Kuba inget annat än akut:

»Den ekonomiska tillväxten har åter börjat öka, men USA:s ihållande handelsblockad, som har kritiserats av såväl EU som FN:s generalförsamling, utgör ett av de största hindren för ekonomiska och politiska reformer.«

Tyvärr blev skriften inte som ursprungligen tänkt. Den 19 mars 2003 greps Oscar Espinosa Chepe av den kubanska säkerhetspolisen. Mellan den 3 och 7 april dömdes han och 74 andra demokratiaktivister till sammanlagt 1456 år i fängelse. I juni förklarade Amnesty International att alla 75 var samvetsfångar.¹

Därmed handlar denna skrift inte i främst om ekonomi, utan om yttrandefrihet. I första hand visar den hur djupt intolerant det kubanska statskicket är mot oliktankande eftersom Oscar Espinosa Chepes brott består i att han skrivit just sådana artiklar som finns i denna skrift. I andra hand visar den vad som händer med ett lands ekonomi om en fri och konstruktiv debatt om viktiga ekonomiska problem förbjuds. Med en sådan debatt hade Kuba inte haft de ekonomiska problemen av idag, galenskaperna hade stoppats i tid.

Om det nu är någon som inte håller med i Oscar Espinosa Chepes problembeskrivningar finns det bara en sak att göra: Skriv till de kubanska myndigheterna och kräv hans frihet. Att kritisera honom utan att först ta ställning för att han ska frigges innebär att man inte tillerkänner honom hans yttrandefrihet.

SOVJETBEUNDRAREN

– Jag växte upp som Sovjetbeundrare, nästan fanatisk, berättade Oscar när jag intervjuade honom hösten 1998.

– Kommunistpartiet som fanns före revolutionen var viktigt i försvaret av de fackföreningsanslutna arbetarna, i kampen mot fattigdom och rasdiskriminering och deltog aktivt i arbetet med att ta fram den nya konstitutionen 1940, fortsatte han.

Oscar deltog i studentrörelsen mot general Fulgencio Batista redan på 1950-talet och gick med i Directorio Revolucionario, en av organisationerna som tillsammans med Fidel Castros 26-julirörelse utgjorde kärnan i den revolutionära kampen. Ett av revolutionärernas löften var att återinföra den populära konstitutionen från 1940 som Batista upphävt efter militärkuppen 1952.

Han beundrade länge Raúl Castro mer än Fidel, eftersom han också var mer Sovjetvänlig, och redan 1960, som 20-åring, fick han sitt första arbete inom den nya maktstrukturen, i den lokala styrelsen för Föreningen för unga rebeller (Asociación de Jóvenes Rebeldes). Snart avancerade han till Nationella institutet för jordreform (INRA) och vidare till Centrala planeringsorganet (JUCEPLAN).

1965 började han på institutet för ekonomisk forskning som leddes av Fidel Castro själv, men där började något gå snett. Oscar försvarade den sovjetiska modellen som gav arbetarna viss lön för mödan, medan den kubanska regeringen inlett arbetet med att forma kubanerna till »den nya människan«, som inte skulle arbeta för egen vinning utan av pur idealism. 1968 förflyttades han därför till utbildningsministeriet och bara några månader senare tvingades han till ett och ett halvt års straffarbete i jordbruket, bland annat med att samla avskräde i fladdermusgrottor som senare användes som gödsel.

– Trots att jag arbetade tillsammans med människor som gjorde sina två år av jordbruksarbete för att få tillstånd att emigrera var jag fortfarande revolutionär. Det var en tro, en religion, förklarade Oscar.

Efter Sovjets invasion av Tjeckoslovakien 1968 blev den kubanska ledningen allt mer Sovjetvänlig och 1969 var Oscar välkommen tillbaka, denna gång till Sockerministeriet. I början av 1970-talet började han på Kommissionerna för ekonomiskt, vetenskapligt och tekniskt samar-

bete med Tjeckoslovakien, Ungern och Jugoslavien och fick möjlighet att resa mycket i regionen. Han inspirerades av flera östeuropeiska ekonomer och av kadamismen i Ungern, och hoppades hela tiden att man skulle kunna korrigera felen i de östeuropeiska och kubanska ekonomierna. Men han var inte fanatiker längre.

Snart förstod han också att de som revolterat i Prag 1968 faktiskt var kommunister som ville reformera, och inte kontrarevolutionärer. Han irriterade sig också allt mer på att det fanns massor av medlemmar i det kubanska kommunistpartiet som inte var revolutionärer, utan som bara ville åt privilegierna.

1984 till 1987 arbetade Oscar på ambassaden i Belgrad som ansvarig för de ekonomiska relationerna mellan Kuba och Jugoslavien. Han inspirerades av Gorbatsjovs perestrojka och hoppades att den skulle föra med sig lösningar även på de kubanska problemen. Efter semestern 1987 fick han inte resa tillbaka till Jugoslavien utan förflyttades till Nationalbanken i Havanna, hans entusiasm inför perestroikan hade gått för långt.

I slutet av 1970-talet hade vissa ekonomiska lättnader genomförts i den kubanska ekonomin. Bönder tilläts sälja sitt överskott på fria marknader och hantverkare fick sälja sina varor direkt till medborgarna. Men istället för att fortsätta denna process tillsammans med Sovjet under Gorbatsjov, drogs de kubanska reformerna tillbaka i mitten av 1980-talet. Ekonomin slöts fullständigt ännu en gång och utrymmet för vanliga kubaner att vara ekonomiskt självständiga försvann. Kanske insåg Fidel Castro före någon annan att perestrojka och glasnost i slutändan skulle leda till att de kommunistiska regeringarna förlorade kontrollen.

Oscar började dock kritisera politiken allt mer öppet på banken. Där hade han tillgång till information som visade att problemen var betydligt större än man kunde se på ytan. Successivt förflyttades han därför nedåt i hierarkin. Till slut hamnade han på ett lokalkontor och arbetade med att knacka dörr och kräva in fordringar. Inför kommunistpar-

tiets fjärde kongress 1992 kallades han till ett möte med partiet, ungdomsförbundet och facket och frågades ut om sina åsikter.

– Jag förklarade att det här systemet inte fungerar och att Fidel Castro är ansvarig eftersom han är statschef. Därmed bröt jag med regimen och den dubbelmoral jag levte i alldeles för länge.

Snart förlorade han arbetet, men det brydde han sig inte längre mycket om. Däremot upprördes han av hur hustrun Miriam behandlades. Hon var medlem i partiet och hög tjänsteman på kubanska utrikesministeriet och tvingades under ett förhör att välja mellan livskamraten och partimedlemskapet och därmed jobbet. Samma personer som frågade ut Miriam hade privat hållit med Oscar när han kritiserade systemet. Dubbelmoralen äcklade honom.

Det är viljan att bli av med denna dubbelmoral – att utåt agera som regeringstrogen men privat hysa helt andra känslor – som är drivkraften i många kritikers väg mot dissidentskapet. När de till slut, ofta efter många år av tvekan, tydligt och öppet säger vad de tycker, ser myndigheterna till att de hamnar utanför, och då är steget inte långt till att också engagera sig i någon av organisationerna i demokratirörelsen. Oscar har mest hållit sig till skrivandet men har i olika omgångar också varit aktiv i några av människorättsgrupperna.

Under 1980-talet hade Oscar blivit allt mer kritisk men hade fortfarande hoppet att man skulle kunna reformera. Det var inte förrän i samband med utpressningen mot hustrun som han lyckades se igenom systemet helt.

– Inget av socialismens löften har förverkligats här. Det här har inget med socialism eller marxism att göra överhuvud. Det är vanlig latin-amerikansk caudillism.

Vardagsrummet var litet och överbelambrat med böcker och papper. Utöver detta rymde lägenheten ett litet kök och ett litet sovrum. I mitten stod ett par gungstolar i trä. I den ena satt Oscar med guayaberskjorta och stora glasögon. Han var 58 år hade givit hela sitt yrkesliv till regeringen och levde nu tillsammans med Miriam på de 160 pesos i

månaden, då cirka 8 USD, som de fick i socialbidrag, några tiotal dollar för artiklarna och ytterligare några pesos som Miriam tjänade som privatlärare i engelska. Och han var fortfarande rädd, väl medveten om att vilken som helst av artiklarna skulle kunna sända honom i fängelse. Hans enda strategi för att motarbeta rädslan var att leva helt öppet med sin kritik.

– Vad ska du dölja?, frågade han retoriskt.

– De vet allt vi gör i alla fall. En gång förklarade säkerhetspolisen att de visste vad jag sagt på ett möte hemma hos Elizardo Sanchez, och det visade sig att de hade rätt.

TEXTERNA

Texterna som finns i denna skrift skrev Oscar mellan mars och september 2002. Jag fick dem av honom i oktober samma år. Rummet var likadant som när jag besökte dem fyra år tidigare. Oscar hade haft sitt radioprogram »Charlando con Chepe« (Snacka med Chepe) i Miami-baserade Radio Martí i snart fem år och publicerat artiklar i tidningar runt om i hela världen, däribland Sundsvalls tidning och Nerikes allehanda. Även Miriam hade börjat skriva allt mer, framförallt om regeringens utrikespolitik, och publicerade sig som så många andra oberoende journalister på cubanet.org.

– Några politiska förändringar?, frågade jag henne utan större förhoppningar.

– Nej, inga politiska förändringar *än*, svarade Miriam.

Under de fyra dagarna i Havanna i oktober kom detta »än« att förstärkas hela tiden. Många demokratiaktivister, journalister och politiker hade börjat hoppas att de stora framgångarna under 2002, med Varela-projektet, Jimmy Carters besök och att Oswaldo Payá tilldelats Europaparlamentets Sacharov-pris, faktiskt skulle ge resultat, att regeringen snart skulle tvingas öppna den ena eller andra dörren mot förändringar och att denna skulle kunna användas på samma sätt som perestrojkan och glasnost i Sovjet.² En liten, liten förändring skulle kunna

användas till så mycket.

– Man kan se vissa förändringar i utrikespolitiken. Regeringen har skrivit på flera internationella avtal och konventioner om terrorism och kärnvapen som tidigare lämnats vilande. Dessutom är tonen i den kubanska ledningens kommentarer om USA inte lika hård som förr. Castro är tydligt rädd efter den 11 september. Men denna förändring är bara riktad utomlands, i inrikespolitiken har inget hänt. Det är viktigt att omvärlden inte tolkar detta fel, förklarade Miriam, väl medveten om att politiker i utlandet i decennier sagt att Kuba håller på att förändras.

Jag tog Oscars artiklar och lovade att försöka publicera dem. När jag kom hem och läst dem tyckte jag att han borde skriva ihop materialet till en sammanhållen analys av den ekonomiska utvecklingen sedan 1959 och de akuta problemen 2002. Dessutom tyckte jag det skulle vara intressant med en noggrannare beskrivning av USA:s handelsembargo. Att det saknades i texterna han gav mig är förvisso ett tecken på att embargot för Oscar inte är orsaken till Kubas ekonomiska katastrof. Men jag tänkte ändå att analysen kunde vara viktig för dem som ihärdar på redaktionerna för Bonniers lexikon och Nationalencyklopedin. Efter att Bertil Ohlininstitutet givit sitt klartecken om publicering och Silc bidragit med en del av finansieringen ringde jag under februari och mars säkert tio gånger till Oscar för att ge mina kommentarer så att han skulle kunna skriva om, och vi skulle kunna få hela texten översatt och publicerad till bokmässan i Göteborg i slutet av september.

Jag fick aldrig tag på honom. Några dagar efter det sista försöket satte arresteringsvägen igång. Optimismen som präglat demokraterna några månader tidigare hade blivit för stark och regeringen var livrädd för att idén om att förändring är möjligt skulle sätta sig i samhället.

Att inte publicera texterna skulle innebära att vi lät den kubanska regeringen lyckas med sitt försök att sätta munkavle på demokraterna. Här finns alltså artiklarna i stort sett som han gav dem till mig. I den första texten har ett längre stycke lyfts ur som vi ansåg fanns representerat i de kortare artiklarna. Dessutom har vi på några få ställen lagt till

footnoter som visar på aktuellare siffror på problemen som behandlas. Även dessa har dock tagits från artiklar av Oscar Espinosa Chepe.

DOMEN

Rättegången mot Oscar Espinosa Chepe och fem andra demokratiaktivister tog mindre än ett dygn.³ Domen är en snabbt ihopskriven text som radar upp ett antal händelser och handlingar som de anklagade varit inblandade i. Avsnittet sträcker sig över en halvsida och lyder så här.⁴

»Den anklagade Oscar Manuel Espinosa Chepe ägnade sig åt att skriva artiklar och erbjuda falsifierad och förvrängd information om den kubanska verkligheten, framförallt utifrån ett ekonomiskt perspektiv, och överlämnade dessa artiklar till subversiva och kontrarevolutionära tidskrifter och dagstidningar, och deras Internetsidor Cubanet, Encuentro, Desafío med flera och tog emot mellan femton och hundra dollar i utbyte. Dessutom tog han information från de offentliga organen i den nationella pressen och från tidskrifter och årsböcker som han fick från intressekontoret⁵ och via tillgång till Internet och alla typer av dokument som nämnda beskickning erbjöd eftersom artiklarna han skrev användes av denna för att fullfölja sina syften att desackreditera den kubanska regeringen och samhället. Han tog också emot pengaöversändelser via Agencia Transcard, såväl som pengar och arbetsmaterial från tjänstemän på intressekontoret, organisationer i Miami som Gruppen till stöd för dissidenterna (Grupo de Apoyo a la Disidencia), och hade ett eget program i Radio Martí med namnet ›Snacka med Chepe‹ där han erbjöd förvrängd information om den kubanska ekonomin. Han deltog också i träffar och mottagningar på såväl intressekontoret som hemma hos tjänstemän på detta och i andra diplomatiska beskickningar där det nämnda kontoret såg till att han överlämnade dokumenten han skrev, vilket också övervakades.«

Fler anklagelser mot Oscar Espinosa Chepe finns inte i domen, och inte ett enda bevis. Det är inte någon avgörande skillnad på anklagel-

serna mot de andra fem. Domstolen drar därför alla över en kam i slutsatserna och dömer dem för att uppsåtligen ha agerat »mot statens självständighet och territoriella integritet« och brutit mot lag 88 »lagen om skydd av den nationella självständigheten och Kubas ekonomi«. Oscar Espinosa Chepe dömdes till 20 års fängelse, de andra till mellan 15 och 25 år i fängelse.

Vad rättegångarna egentligen handlar om är alltså att Oscar Chepe enträget år efter år fortsatt skriva om den kubanska ekonomin och pratat i radio om de fakta han funnit för att kubanerna ska veta vad som pågår. Anledningen till att han döms är just de artiklar som finns i denna skrift, och hundratals andra publicerade runt om i världen, dock aldrig i några tidningar på Kuba, de vågar inte.

De pengar som domen hänvisar till och som den kubanska regeringen ständigt lyfter upp som bevis på att de dömda skulle vara köpta av den amerikanska myndigheterna har en alldeles naturlig förklaring, beskriver Miriam i en artikel som svarar på anklagelserna mot Oscar och de andra som framfördes av utrikesminister Felipe Perez Roque i nationell teve: Ett helt livs sparande, en såld bil, en såld frimärkssamling, ett antal sålda artiklar till cubanet.org och cubaencuentro.com och pengaförsändelser från släktingar i USA via Agencia Transcard, som samarbetar med den kubanska statens banker. Från Radio Martí har Oscar aldrig tagit emot några pengar. Och, skriver Miriam: »Det första en agent för en annan stat skulle göra är att sätta bevisen för sitt brott i säkerhet. De små summorna fanns på ställen som var lätta att hitta – vilket utrikesminister också påpekade«. Allt blev konfiskerat och, påpekar Miriam trotsigt, »ett rimligt antagande är att hälften tillhör mig, minst.«

Miriam bjuder också in de som själva vill se den påstådda lyxen som Miriam och Oscar lever i. Adressen är calle 39 A, No. 4212, apartamento 3, entre 42 y 44, Playa, La Habana.

FÅNGEN

Efter rättegångarna fördes de 75 fångarna till fängelser runt om i landet. Ofta så långt som möjligt från familjerna. Fångar från Santiago, skickades till Havanna, och Oscar skickades till ett fängelse i Guantanamo på Kubas östra spets, 90 mil från familjen.

Sedan flera år har Oscar en leversjukdom som behöver regelbunden behandling, men som inte har varit akut tidigare. Bara några veckor efter gripandet hade situationen dock blivit mycket värre och han började gå ned kraftigt i vikt. Det är omöjligt att veta om han får medicinerna han ska ha. Maten, vattnet och de hygieniska förhållandena är absolut undermåliga och det finns ingen möjlighet att motionera.

Hälsan förvärrades snabbt och Miriam började snart varna för att fängelset höll på att ta livet av honom. I maj berättade läkarna om sjukdomar han tidigare aldrig haft. Efter ett tag flyttades han till sjukhuset Ambrosio Grillo i Santiago. Även om personalen där gjorde sitt bästa, förklarar Miriam, fanns inget av det som behövs för behandlingen av sjukdomen, inte ens rinnande vatten. Oscar behövde ett riktigt sjukhus i Havanna. Men den 4 juli förflyttades han istället till en isoleringscell i Boniatico-fängelset, ett av de allra värsta. En dryg vecka senare hade Oscar blivit så dålig att han återigen togs in på Ambrosio Grillo.

Vid ett annat tillfälle fick medfångarna iväg ett meddelande om att de inte hört om Oscar på flera dagar. Miriam åkte de 90 milen i ett långsamt tåg, träffade Oscar i fem minuter, nästa gång fick de inte träffas och inte nästa heller. En läkare sa att allt är lugnt och Miriam ser att han njuter av att ljuga.

I början av augusti förflyttades Oscar till slut till ett militärsjukhus i Havanna. När Miriam och Oscars 95-åriga mor besökte honom den 14 augusti, berättade han att en psykiater givit honom en medicinkur några dagar tidigare. Oscar hade inte bett om någon psykiater och tyckte inte att han behövde någon. Efter medicineringen kände han sig mycket försvagad och kunde inte koncentrera sig för att läsa, och fortfarande flera dagar efter behandlingen hade han svårt för att tala klart. Familjen bad

om att få träffa en läkare men vakten från säkerhetspolisen sa nej.

Och så här kommer det att fortsätta tills Oscar dör. Fängelseadministrationen leker med fångarnas hälsa och vill just att de anhöriga ska berätta hur eländigt det är och ständigt sväva i ovisshet. Att de skulle släppa honom i förväg är inte sannolikt eftersom anklagelserna är så allvarliga och domarna långa.

Men det finns förstås en annan väg ut ur fängelset för Oscar och hans kolleger; att det kubanska folket lyckas ställa tillräckligt starka krav på demokratisering.

När motståndet mot kommunisterna i Polen, Tjeckoslovakien, Ungern och så vidare hade blivit tillräckligt starkt hade regeringarna ingen kraft kvar. De kollapsade och tvingades lämna över makten till organisationer och personer som i decennier arbetat just för att ta över. Precis samma personer, lika idealistiska, lika demokratiska, lika kompetenta och lika nödvändiga för sitt lands framtid finns på Kuba.

Några dagar efter gripandena i mars förklarade biståndsminister Jan O Karlsson för TT att han vill styra om biståndet till Kuba så att mer än i dag går till demokratirörelsen och att målet ska vara att på sikt säkra en stabil demokrati:

– Det är ett mycket viktigt biståndsändamål. Jag vill gärna jämföra det med att vi under lång tid stödde ANC i Sydafrika med offentliga medel, förklarade Karlsson.

Uttalandet innebär en radikal omsvängning i synen på biståndet till Kuba som tidigare främst varit »systemöppnande«, dvs. riktat sig till själva administrationen, men inte tydligt och öppet vågat ställa sig på demokraternas sida. Nu är det upp till bevis. I 44 år har Fidel Castro styrt Kuba. När kommer det helhjärtade stödet till demokraterna?

Augusti 2003

ERIK JENNISCHE

Generalsekreterare för Svenskt internationellt liberalt centrum, Silc

Kampen mot det självständiga arbetet

Oscar Espinosa Chepe, Havanna den 26 mars 2002

HISTORISK BAKGRUND

Under drygt fyra decennier har ett av den kubanska regeringens främsta syften varit att minska människors självständiga arbete (det vill säga det arbete som inte lyder under statens förmyndarskap) till obetydliga nivåer.

JORDBRUKET FÖRSTATLIGAS

Det övergripande motivet doldes till en början i lagar som Jordbruksreformen från 17 april 1959, som i paragraf 1 förbjöd storgods och i sina slutbestämmelser etablerade att, för »samhällets intresse och till nytta för allmänheten [ska] jorden fördelas lämpligt mellan ett stort antal småägare och jordbrukare«. Det visade sig senare att man infört en politik som med en enorm byråkrati och centraliserande metoder, gradvis kom att dominera hela samhället.

Vad gäller jordbruket kom de ursprungliga idéerna från jordbruksreformen med tiden att ersättas av andra lagar. Även om man i början lämnade ut ägandebevis till tusentals arrendebönder på jorden, dock inte mer än 67,1 hektar, omvandlades storgodsen och andra konfiskerade områden senare till statliga företag. På så sätt bildades ett enormt statligt storgods.

Samtidigt skapades statliga monopol, vars uppdrag var att köpa upp jordbrukarnas produktion och sälja utsäde och utrustning till dem till fasta priser och förutsättningar.

För att hålla politisk kontroll över de enskilda bönderna bildades även Nationella föreningen för småjordbrukare (Asociación Nacional

de Agrucultores Pequeños, ANAP) och Kooperativen för krediter och tjänster (Cooperativas de Créditos y Servicios, CCS) som erbjöd medlemmarna tillgång till vissa installationer, tjänster och andra resurser, exempelvis kredithantering, och vars metoder syftade till att lägga de oberoende producenterna på landsbygden under sig.

Även om bönderna och jordbruksarbetarna fick förmåner i form av utbildning, allmän sjukvård och socialförsäkringar, något som Sovjetblocket i väsentlig utsträckning subventionerade under årtionden, ledde det ökade förstatligandet och dess blockering av kreativitet, initiativtagande och individuell såväl som gemensam motivation, till att jordbrukarnas koppling till jorden försvann och att många flyttade till städerna.

1961 kontrollerades 37 procent av jordbruksytan av staten. 1968 var det 70 procent.⁶ Och antalet invånare på landsbygden sjönk kontinuerligt. Enligt folkräkningen 1953 bodde 43 procent av Kubas befolkning på landsbygden. Folkräkningarna 1970 och 1981 visade emellertid en nedgång till 39,5 respektive 31,0 procent, och tendensen är fortsatt fallande. Nationella statistikbyrån uppskattar nu befolkningen på landsbygden till 24,7 procent. Många specialister antar att andelen är ännu lägre, vilket bör visa sig när folkräkningen i september 2002 är klar.

Den statliga kontrollpolitiken förstärktes under 1970-talet då kooperativen bildades genom att man slog ihop de enskilda jordbrukarnas mark och produktionsmedel och lovade statligt stöd. Många lät marken kollektiviseras och ingå i de nyskapade CPA-kooperativen (CPA, Cooperativas de Producción Agropecuaria). I slutet av 1980-talet fanns det 1 398 sådana kooperativ med en yta på sammanlagt 907,7 tusen hektar som främst användes för att odla sockerrör, tobak och kaffe.

INDUSTRIN OCH ALLA ANDRA FÖRETAG FÖRSTATLIGAS

I de andra delarna av ekonomin var förstatligandena ännu mer omfattande. Vid slutet av 1960, stod statliga företag redan för 50 procent av den industriella produktionen. I slutet av 1961 hade ungefär 18 500 av

de 38 384 industriföretagen från 1958, och som representerade 80 procent av produktionen, slagits samman till statliga bolag.⁷

I december 1962, efter att lag 1 076 införts, förstatligades 4 600 medelstora och stora privata företag såväl som deras anläggningar, lager och butiker. Allt inordnades under Inrikeshandelsministeriet.

I och med »den revolutionära offensiven«, som inleddes i mars 1968, nådde konfiskeringen av egendomar oanade nivåer. Till och med de minsta affärerna angreps och man övergav helt de definitioner av socialismen som de kubanska kommunisterna flaggat med före 1959, att den »inte innebär avskaffandet av alla former av privat ägande... utan att säkerställa att de viktigaste produktionsmedlen såsom järnvägar, gruvor, fabriker, sockerbruk, etc. är kollektiv egendom«.⁸

Som konsekvens av den revolutionära offensiven övergick all produktion i statlig ägo, förutom inom jordbruket där en liten andel mark blev kvar i privata händer och inom transportsektorn där vissa operatörer kunde fortsätta sin verksamhet. Man konfiskerade till och med verktygen för enkla enmansföretagare.

FÖRÄNDRINGAR UNDER 1970- OCH 80-TALEN

Tack vare den förda politiken, och den allt starkare tendensen att basera besluten på önskemål och inte på fakta, vände ekonomin nedåt i slutet av 60-talet. Det blev nödvändigt att införa vissa förändringar i sökandet efter något slags ekonomisk rationalitet. I början av 1970-talet skapades därför Systemet för styrning och planering av ekonomin (SDPE, Sistema de Dirección y Planificación de la Economía) och samtidigt inkorporerades Kuba i de socialistiska staternas ekonomiska samsarbetsorgan, Comecon. Utan att överge den centrala planeringen medförde detta vissa marknadsmekanismer och begränsade friheter för det självständiga arbetet.

Inom jordbruket öppnades 1980 *Böndernas fria marknader* där småbrukarna kunde sälja överskotten av sin produktion efter att ha fullgjort plikterna gentemot staten, och till priser som bestämdes av till-

gång och efterfrågan. Vissa friheter tilläts även inom tjänstesektorn. Fri-sörer, skräddare, trädgårdsarbetare och elektriker fick exempelvis ar-be-ta självständigt enligt bestämmelserna i lagdekret nr 14 av den 3 juli 1978 med namnet »Om utförande av arbete för egen räkning«. Ett vik-tigt inslag var möjligheten för hantverkare att sälja sina produkter, framför allt kläder och skor. Inom byggbranschen lättade man på re-striktionerna för privata husbyggen, vilket gynnade många familjer som därmed kunde lösa sina bostadsbehov.

Denna lilla öppning stängdes dock 1986 med »Korrigeringsproces-sen av fel och negativa tendenser«, som innebar att man gick tillbaka till de mest konservativa reglerna. Den privata verksamheten minskade drastiskt, och inom det statliga företaget undanröjdes många av de tidigare införda reformerna.

Den 20 maj 1986 stängdes de fria jordbruksmarknaderna över hela landet. Samtidigt intensifierades integreringen av privata jordbruk i de av staten övervakade CPA-kooperativen. Dessutom inledde man arbetet med att avskaffa den oberoende produktionen av varor och tjänster som blomstrat under föregående år. I och med detta minskade det själv-ständiga arbetet radikalt.

DEN SPECIELLA PERIODEN

I början av 1990-talet störtade Sovjetblocket samman och därmed för-svann de enorma bidragen till Kubas ekonomi. Detta gav upphov till den största krisen i Kubas historia, den så kallade »speciella perioden«.⁹

Enligt officiella siffror hade BNP 1993 fallit med 35 procent jämfört med 1989, vilket drabbade alla delar av det kubanska samhället.

Importen av livsmedel, vanligtvis köpta från Östeuropa, minskade dramatiskt. Samtidigt föll den inhemska jordbruksproduktionen så lågt att dess bidrag till BNP 1993 var 52 procent lägre än 1989.

Vid en så alarmerande kris ansåg regeringen sig tvingad att införa vissa ekonomiska förändringar. Därför gavs åter vissa möjligheter till självständigt arbete. Inom jordbruket hade det logiska varit att storska-

ligt lämna över jorden till bönderna och befria dem från förbud och restriktioner som förhindrar arbete, på samma sätt som man i prakti-ken gjort i China och Vietnam.

Istället gjordes endast kosmetiska förändringar som att 1994 med lagdekret 191 återigen öppna jordbruksmarknaderna där bönder och andra jordbrukare kunde sälja sina överskott, efter att ha uppfyllt de tunga leveransplikterna gentemot staten.

På dessa marknader förekommer dock en mängd restriktioner och förbud, rörande exempelvis försäljning av produkter från nötkreatur och potatis.

Att acceptera jordbruksmarknaderna var redan från början en bitter kalk för regimen som ständigt anklagar dem för att sälja varorna till alltför höga priser. Att detta främst beror på den låga produktiviteten i landet, som tillsammans med flera andra faktorer skapar ständig brist på livsmedel, är däremot inget som regimen bryr sig om.

För att konkurrera med jordbruksmarknaderna har staten öppnat statliga marknader med fastställda maximipriser. Bönderna som leverer-ar sina produkter till dessa betalar 50 procent lägre skatt än de som säl-jer på de fria jordbruksmarknaderna. (Trots detta håller de senare fort-farande bättre kvalitet och utbud.)

BASENHETER FÖR KOOPERATIV PRODUKTION (UBPC)

En annan reform som förmodades göra jordbrukarna mer självständi-ga var att man skapade UBPC-kooperativ (UBPC, Unidades Básicas de Producción Cooperativa, *Basenheter för kooperativ produktion*) med mark från de statliga bondgårdarna.

Egentligen var detta aldrig ett försök att bilda kooperativ enligt fri-villighetsprincipen, utan en krigslist. De förmodade kooperativen ärvde nämligen sina statliga föregångares enorma skulder vilket ledde till att de föddes konkursfäiga.

På dessa är arbetarna inte heller ägare till jorden. De tvingas så enligt order, leverera skörden till ett av staten fastställt pris och införskaffa

utsäde och övriga produktionsmedel från en enda försäljare – staten – och på de villkor som denna erbjuder. I verkligheten är kooperativen bara en ny variant av de gamla statliga organisationerna som präglas av ständigt stigande ineffektivitet.

Enligt officiell information, fanns det 1999, 1 689 UBPC-kooperativ, varav endast 40,3 procent var lönsamma. Samtidigt fanns det ytterligare 1 002 som ägnade sig åt sockerrörsodling, av vilka endast 39 procent gav vinst.¹⁰ Inget tyder på att situationen har förändrats sedan dess.

SJÄLVSTÄNDIGA BÖNDER OCH CPA-KOOPERATIV

Vad beträffar enskilda bönder, fanns det år 2000 150 000 jordägare och 25 000 brukare till vilka staten fördelat små jordlotter som var ämnade för exportprodukterna tobak, kaffe och kakao, men också för familjernas egen försörjning.¹¹

De flesta självständiga producenterna är organiserade i CCS och odlar sin jord med stor svårighet, eftersom de saknar nödvändiga resurser och är nästan helt kontrollerade av staten. Kontrollen är så stark att även dessa i många fall måste odla vad som åläggs dem och överlämna sina skördar till statliga enheter som själva bestämmer priserna.

Trots de svåra omständigheterna är de privata jordbrukarnas roll som leverantörer av produkter till de fria jordbruksmarknaderna betydande. År 2000 uppgick den till 72,7 procent av det som erbjöds.

Även Kooperativen för jordbruksproduktion, CPA, har stora problem. 1986 fanns 1 368 CPA-kooperativ på totalt en miljon hektar jord, men i slutet av år 2000 fanns endast 1 146 kvar på sammanlagt 706 400 hektar. Medlemsantalet sjönk också med 10 procent på grund av krisen och den starka styrningen från staten som kväver den här typen av kollektiv produktion.

Med 25 procent av den inhemska jorden producerar de självständiga bönderna och kooperativen i CPA trots allt 43 procent av rotfrukterna och grönsakerna, 18 procent av sockret, 85 procent av tobaken, 74 procent av bönen, 64 procent av majs, 32 procent av mjölken, 17

procent av riset, 59 procent av frukten, 10 procent av citrusfrukterna, 47 procent av grisköttet, 55 procent av honungen och 53 procent av bivaxet.¹²

Tabell 1. Fördelning av jordbruksarealen på Kuba fram till december 1997

Produktionsenheter	Yta (Tusental hektar)	Andel av totala ytan (%)
Förenade jordbruks- industrierna (CAI)	187,3	2,8
Jordbruksföretag	1 381,9	20,7
Ungdomens arbets- armés lantgårdar (EJT)	161,1	2,4
Inrikesministeriets lantgårdar	74,2	1,1
Skogsföretag	96,7	1,4
Basenheter för jordbruks- produktion (UBPC) [*]	2 756,0	41,2
Övriga statliga enheter	333,3	5,0
Statlig delpost	4 990,5	74,6
Kooperativen för jord- bruksproduktion (CPA)	614,2	9,2
Kooperativen för krediter och tjänster (CCS)	779,7	11,7
Enskilda bönder	236,2	3,5
Övriga privata producenter	66,1	1,0
Icke statlig delpost	1 696,2	25,4
Totalt	6 686,7	100,0

[*] I den officiella statistiken klassas UBPC som icke-statliga organisationer.

Källa: Kubas statistiska årsbok för år 2000.

Som framgår av tabell 1, karaktäriseras det kubanska jordbruket fortfarande av det höga statliga ägandet vilket har lett till att bönderna ryckts loss från jorden och till de bedrövliga resultaten i jordbruksproduktionen. Konsekvensen är att landet är beroende av livsmedel från utlandet.

Enligt de studier som presenterades på Kubas nationella förening för ekonomer och revisorer (ANAEC, Asociación Nacional de Economistas y Contadores de Cuba) femte kongress i slutet av 2000, svarar importen för 55 procent av kalorierna, 50 procent av proteinerna och 90 procent av fettet som befolkningen konsumerar.¹³

ARBETET FÖR EGEN RÄKNING I ENMANSFÖRETAG

Samtidigt som man införde förändringarna inom jordbruket som tillät begränsade utrymmen för självständigt arbete, införde statsrådet vissa liberaliseringar även inom andra områden, exempelvis lagdekret 141 av den 8 september 1993, »Beträffande utförande av arbete för egen räkning« (ТРСР, Trabajo Por Cuenta Propia); exekutivkommitténs dekret 192, av den 21 oktober 1994 »Beträffande marknader för industri- och konsthantverk« och lagdekret 171 av den 15 maj 1997 »Beträffande hyra av bostäder, rum eller lokaler«.

Åtgärden som blev ekonomiskt och socialt mest betydelsefull var breddandet av arbetet för egen räkning, som innebar att enskilda kuber kunde söka tillstånd om att bilda enmansföretag. I enlighet med lagdekret 141 och tilläggsresolution nr 1 av 1993 från Statens kommitté för arbete och socialförsäkring och Statens finanskommitté, tilläts 117 verksamheter för egen räkning, som genom tilläggsresolution nr 4 av 1995, utökades till 120.

Redan från början var begränsningarna stora vad gäller tillståndsgivandet för enmansföretag. De flesta tillstånden gavs för att bilda de små familjerestauranger som kallas »paladares«, som dock inte får ha fler än 12 stolar. Dessa får inte heller erbjuda varor som förädlats av statens livsmedelsföretag, inte heller skaldjur eller andra arter som är förbjudna

att fiska (hummer, räkor etcetera), häst- eller nötkött, mjölk eller andra mejeriprodukter (såvida de inte är köpta i dollarbutikerna och att ursprunget därmed kan härledas).

Verksamheten som tillåtits är omringad av kraftiga begränsningar av vilka de främsta är att det är omöjligt att anställa personal och förbjudet med arbetsdelning – dvs. att vissa tillverkar och andra säljer – eftersom enmansföretagen måste sälja sin produktion direkt till konsumenterna. Det finns även restriktioner vad gäller utbytet med den statliga sektorn. Och faktumet att det saknas grossister leder till att alla nödvändiga inköp måste göras i statens dollarbutiker.

Bristen på kapital är också ett problem och att skatten betalas på bruttointkomsterna. Endast tio procent får man dra av, vilket är en helt godtycklig uppskattning av omkostnaderna, och som inte heller tar hänsyn till de olika yrkesområdena. Transportörer utgör ett undantag och får dra av 20 procent för sina kostnader.

I början var universitetsutbildade uteslutna som enmansföretagare. Men med resolution nr 10 från 1995 mjukades reglerna upp, och de tilläts arbeta med en av verksamheterna så länge det inte inkräktade på den huvudsakliga uppgiften på arbetsplatsen. För att få sitt tillstånd, måste de dock först få ett godkännande från arbetsplatsens ledning.

Trots hindren ansökte många om tillstånd att starta enmansföretag de första åren. I slutet av november 1995 hade 208 500 personer fått licens. Av dessa hade 60 000 ingen anknytning till arbetsmarknaden. 43 procent arbetade inom följande fem områden: förädla eller sälja livsmedel (54 000), taxichaufförer (13 500), cykeltaxichaufförer (10 400), snickare (8 300) och varubud (4 500). Vid den tidpunkten fanns det 1 513 familjerestauranger »paladares«, varav 638 låg i Havanna.¹⁴

Det är viktigt att påpeka att denna rörelse utöver att bidra med arbetstillfällen och inkomster till statsbudgeten, bidrog till att väsentligt förbättra befolkningens tillgång till varor och tjänster, och stärkte den nedvärderade inhemska valutan.

Trots fördelarna som enmansföretagen tvivelsutan förde med sig,

har myndigheterna gjort allt för att lägga hinder i vägen, vilket också har lett till att man lyckats minska omfattningen.

I mitten av 2000 ägnade sig 109 500 personer åt enmansföretagande, enligt uppgifter från skatteförvaltningen (ONAT – Oficina Nacional de Recaudación Tributaria).¹⁵ Transportarbetarna är borttagna eftersom de hamnade under transportministeriets kontroll i juli 1997 och därmed inte finns upptagna i statistiken över enmansföretag.

Det exakta antalet enmansföretag idag är inte känt. Men i mars 2002, publicerade tidningen Granma uppgiften att det fanns 158 807 fysiska personer, som lagligen skulle betala skatt. Bland dessa ingår enmansföretagare, transportarbetare, hyresvärdar, författare, konstnärer, försäkringsagenter, journalister och andra, liksom de som handlar med varor genom agenter eller upplåter sina bostäder till offentliga telefoner på landsbygden.

Eftersom enmansföretagarna endast är en del av dessa 158 807 fysiska personer, pekar allt på att de nu inte ens uppgår till 100 000 totalt i landet, minskningen fortsätter alltså.

Tabell 2.

Inbetalda skatter från självständiga arbetare till statsbudgeten

	1997	1998	1999	2000
Inbetalda summor (miljoner pesos)	205,7	173,3	155,7	135,4
Andel i relation till de totala intäkterna i statsbudgeten (procent)	2,4	1,9	1,5	1,2

Källa: Kubas statistiska årsbok 2000 och författarens egna beräkningar.

Tabell nr 2 visar att bidraget till statsbudgeten från arbetarna för egen räkning minskar kontinuerligt, även som andel av budgetens intäkter, och det trots att antalet tillåtna verksamheterna har ökat från 120 till 157.

Enmansföretagens betydelse har minskat på grund av en politik som ständigt höjer skatterna, utdelar skyhöga böter, drar in tillstånd för den allra minsta förseelse och instiftar restriktioner och förbud som skapar ett klimat av total osäkerhet.

Ett exempel på det senare kan ses i bestämmelse nr 1 1998 från Ministeriet för arbete och socialförsäkringar som förbjuder snickare att använda eget trä för privata reparationsarbeten och underhåll av möbler och fastigheter, eller för att tillverka möbler på beställning direkt från kunden. Det är kunden som ska hålla med virket. Dessutom blev det förbjudet att på alla sätt gå samman för att producera och handla med möbler. Förbud infördes även för handel med CD-skivor, förutom via det statliga försäljningsnätet. Detta är två exempel ur en lång lista över restriktioner som offentliggjordes 1998.

Dessutom har man slutat ge nya tillstånd för enmansföretag inom vissa yrken, exempelvis transporter, förädling och försäljning av livsmedel, plåtslageri och rörmokeri. I enlighet med den gemensamma resolutionen 1 från 1998 från Ministeriet för arbete och socialförsäkringar och Finansministeriet, har såväl provinsregeringarna som kommunerna befogenhet att dra in tillstånd för enmansföretagen inom sina gränser.

Begränsningarna beror till stor del på statens brist på specialiserad arbetskraft. De flesta föredrar att starta eget framför att arbeta för staten, eftersom lönerna är så låga och villkoren dåliga.

Ur politisk synvinkel är enmansföretagen en pinsam historia för staten. De är effektivare och erbjuder varor och tjänster av bättre kvalitet än de statliga företagen.

Detta är anledningen till att man på olika sätt har låtit stänga familjerestaurangerna så att det numera endast finns ett fåtal kvar av de ur-

sprungliga. De innebar en svår konkurrens för de officiella restaurangerna eftersom de serverade godare mat till lägre priser, med bättre service och i en trevlig miljö.

Det främsta skälet till att motarbeta enmansföretagandet är emellertid att det främjar en högre grad av ekonomisk självständighet för medborgarna, vilket ses som ett hot mot statens absoluta makt. Byråkratin vet att när en människa kan göra sig självständig från den statliga kontrollen, börjar han eller hon känna sig friare vilket leder till att den politiska manipulationen blir svårare.

Var finns resultaten?

Havanna 30 juni 2002

I Kuba driver man en PR-kampanj om de påstådda framgångarna för förädlingen av biotekniska och farmaceutiska produkter.

Visst har man under många år gjort stora investeringar för att utveckla denna verksamhet. Av den anledningen har man bland annat byggt forskningscentra som Centrum för genetik och bioteknologi, CIGB, Centrum för molekylär immunologi, CIM, och Nationella centret för uppfödning av försöksdjur CENPALAB. Parallellt har man utbildat mycket personal som möjligtvis har tillräckliga kvalifikationer för att genomföra arbetet.

Emellertid har dessa ansträngningar hittills inte givit de förväntade storslagna resultaten, bortsett från några vacciner, till exempel för att förebygga hjärnhinneinflammation och hepatit B, samt ytterligare några få produkter.

Bevis för misslyckandet är att befolkningen sedan många år lider ständig brist på medicin, till och med enkla produkter för såromläggning som bomull och desinficeringsmedel, och en oändlig lista av apoteksvaror som i andra länder är lättillgängliga.

Med tanke på den svåra valutabristen i landet skulle man kunna tro att staten exporterade medicinerna. I den officiella statistiken ser man emellertid lätt att exporten av farmaceutiska produkter håller sig på en mycket låg nivå och endast har ringa betydelse i den kubanska utrikeshandeln (se tabell 3).

Tabell 3. Jämförelse mellan den totala exporten och exporten av medicinska och farmaceutiska produkter.

År	Total export av tillgångar (miljoner pesos)	Export av farmaceutiska produkter (miljoner pesos)	Andel (procent)
1993	1 156,7	5,5	0,4
1994	1 330,8	76,2	5,7
1995	1 491,6	48,4	3,2
1996	1 865,5	53,7	2,9
1997	1 819,1	47,3	2,6
1998	1 512,2	39,1	2,6
1999	1 495,8	31,7	2,1
2000	1 675,9	33,4	2,0

Källa: Kubas statistiska årsbok och författarens egna beräkningar.

Det är värt att lyfta fram att den totala exporten har minskat betydligt på senare år och endast motsvarar 34 procent av importen, vilket har lett till ett ökande underskott i handelsbalansen (3 153,1 miljoner dollar 2000). Exporten av farmaceutiska produkter har därmed mycket liten betydelse för landets ekonomi.

Strukturen för exporten är i princip oförändrad sedan tiden före 1959, då produkterna från sockerindustrin, förädlad och obearbetad tobak, nickel och fiskeriprodukter hade en dominerande ställning. Enligt den officiella statistiken har dessa produkter representerat cirka 80 procent av den totala exportmängden under senare år. Den enda förändringen av vikt har varit att sockerexporten minskat i betydelse, vilket beror på bristande tillgång eftersom jordbruksproduktionen fortsätter att minska sedan flera år tillbaka.

Man ser alltså att trots de stora investeringarna i materiella och mänskliga resurser för att utveckla läkemedelstillverkningen på Kuba, har resultaten hittills varit nedslående. Euforin i myndigheternas propaganda står på en mycket svag grund.

Minskning av utländska investeringar

Havanna 16 juli 2002

Inflödet av utländska direktinvesteringar på Kuba minskade från 448,1 miljoner dollar år 2000 till 38,9 miljoner år 2001, enligt en rapport från Kubas centralbank.

Investeringsflödet i världen sjönk väsentligt 2001, i första hand på grund av den ekonomiska nedgången, som förstärktes ytterligare efter terroristdåden den 11 september i USA. Detta skapade stor osäkerhet inför den ekonomiska framtiden.

På Kuba blir krisen emellertid ännu allvarligare, på grund av den välbekanta och ständiga ekonomiska risken för utländska investeringar, och de komplexa mekanismer staten tillämpar vid godkännandet och under förvaltningen av dem. För de projekt som har utvecklats på ön, oavsett om de är joint ventures med kubanska statens kapital eller helt utländskt ägda, kan den nödvändiga personalen inte anställas direkt, utan måste hyras från statliga bemanningsföretag. De utländska arbetsgivarna krävs på betalning i dollar, medan arbetarna betalas i pesos.

Det är lätt att förstå att även om staten därigenom försäkras sig om ett tillfredsställande »socialt lugn« bromsar anställningsförfarandet personalens stimulans, vid en tidpunkt då arbetarnas egna initiativ är en mycket viktig länk för att främja höjd produktivitet

Minskningen av direktinvesteringarna har även andra konsekvenser. Den blygsamma ekonomiska återhämtning som började 1995 baserade sig på just inflöde av utländskt kapital liksom på utvecklingen av turism och på pengaförsändelser från kubaner i framför allt USA. Dessa inkomster blev till viktiga pelare i den kubanska ekonomin, men idag minskar de alla kraftigt.

Förutom att de direkta utländska investeringarna tillförde friskt kapital, blåste de liv i utdöende verksamheter, som nickelproduktion, prospektering och utvinning av olja och gas, telefoni, turism och el-energiproduktion. De bidrog med modern teknologi, kunskap om företagsadministration och i många fall med marknader för att avsätta de producerade varorna och tjänsterna.

Men man måste komma ihåg att när subventionerna från Sovjetblocket försvann, sjönk investeringarna till en mycket låg nivå. 1989 representerade investeringarna enligt officiell statistik 26,3 procent av BNP medan de 2000 – trots en viss återhämtning – endast representerade 9,7 procent av BNP.

Med färre utländska investeringar kommer den generella investeringsprocessen att drabbas mycket hårt, och kapitalförstörelsen som pågått under flera år och som varit långt ifrån att stanna upp, kommer istället att accelerera och få förödande konsekvenser för landets utveckling.

Man bör ha i åtanke att merparten av de kubanska produktionsmedlen kommer från det forna Sovjetblocket och att de redan från början hade en mycket förlegad teknik. Sedan dess, och under hela den »speciella perioden«, har de använts utan det nödvändiga underhållet vilket har inneburit att värdet förslust måste varit mycket hög. De fasta tillgångarna, kommunikationerna och andra delar i landets infrastruktur, är precis så utarmade som man enkelt kan se.

Den radikala minskningen av utländska direktinvesteringar på Kuba innebär utöver den omedelbara minskningen av friskt kapital, ett negativt slag mot den mycket nödvändiga moderniseringen landet är i behov av, och kommer dessutom ha allvarliga effekter på landets framtida position i en värld där konkurrensen hela tiden hårdnar.

Bristande kontroll och kunskap

Havanna 21 augusti 2002

Den allmänna situationen vad gäller revisionen på Kuba, bristen på disciplin, korruptionen och stöld av statliga medel, var huvudtemat för Lina Pedraza Rodríguez, chef för Ministeriet för revision och kontroll (Ministerio de Auditoria y Control MAC,), i intervjun »Trots den förloerade kontrollen är kunskapsbristen inte så stor«, som publicerades i tidningen *Trabajadores* 19 augusti.

MAC skapades för drygt ett år sedan för att förbättra den undermåliga ekonomiska kontrollen och bekämpa brottsligheten inom förvaltningen av statens tillgångar.

Enligt Lina Pedraza genomfördes allmän revision på drygt 2 900 statliga enheter och företag under första kvartalet 2002. 39 procent fick betygen »bristfällig« respektive »dålig«. Denna andel, som i sig är alarmerande, kan vara större. Av det totala antalet revisioner utförde MAC:s specialister 117. Av dessa hade 63 procent bristfällig eller dålig förvaltning. Om man använt MAC:s mer rigorösa metoder vid alla revisionerna, skulle de förmodligen ha visat att en ännu större andel av företagen hade stora svårigheter med den ekonomiska kontrollen.

Bland de främsta svårigheterna, ansåg ministern, fanns bristen på kontroll av tillgångar i lager, installationer och utestående fordringar. Dessutom pekade hon på de stora bristerna när kontrakt för ekonomiska transaktioner mellan företagen upprättas, och att bankkonton används felaktigt, vilket ger stort utrymme för brottslighet.

Hon refererade också till de så kallade böter man bakar in i priset till kunderna i detaljhandeln, det vill säga de påslag utöver de fastställda priserna som försäljarna sedan samlar på sig. Ett annat problem är för-

säljningen i såväl inhemsk valuta som i dollar av varor vars vikt har förfalskats eller som är gamla.

Ministerns svar var utan tvekan nedslående beträffande det sätt som karaktäriserar de flesta kubanska institutioners hantering av ekonomin. Emellertid tiger man om huvudorsakerna till problemen.

För det första är lönerna helt otillräckliga, och värre har det blivit den senaste tiden som resultat av den sjunkande valutan och avgiftshöjningarna i växlingskontoren, vilket har bidragit till en allmän ökning av konsumentpriserna och därmed att levnadsnivån för arbetarna har försämrats ytterligare. Samtidigt har den ständiga bristen på alla slags varor ökat vilket fört med sig att priserna på svarta marknaden är skyhöga. Tack vare bristen på kontroll, skapar detta ett gynnsamt klimat för förskingring av statens resurser.

Parallellt med detta innebär den dollarbaserade ekonomin att många medborgare, som inte har tillgång till den efterlängta och nödvändiga dollarn, försöker skaffa valutan till vilket pris som helst, till och med genom stöld och häleri. Den dubbla valutan vållar dessutom stora problem även när tillgångarna förvaltas korrekt. Problemen förvärras av de olika växelkurserna, vilket utöver att ytterligare förvrider den ekonomiska verkligheten, banar väg för bedrägerier.

Att de olika marknaderna har sina egna prissystem är också en faktor som försvårar kontrollen och skapar idealiska förhållanden för att spekulera och försnilla tillgångar. Vad gäller jordbruksprodukter till exempel säljs de genom ransoneringssystemet, på den statliga marknaden, på jordbruksmarknaden (där de privata jordbruksproducenterna agerar enligt lagen om utbud och efterfrågan), på marknader utvalda av Ungdomsarmén för arbete (Ejército Juvenil del Trabajo), i dollarbutikerna, på jordbruksmässorna i slutet av månaderna och på den svarta marknaden. En och samma produkt har olika pris på var och en av dessa marknader.

Staten framhårdar dessutom i sin politik att själv driva tusentals småföretag som barberare, skomakare, kiosker, frisersalonger etcetera.

Eftersom dessa inte kan kontrolleras centralt, är de en källa till den osäkra förvaltning som återspeglas i hela samhället.

Man bör också tillägga att arbetet med ekonomisk kontroll har varit illa sett och underskattat från officiellt håll. Det är fortfarande dåligt avlönat och i allmänhet räcker inte de materiella resurserna till för att göra ett bra jobb.

Ovannämnda problem har funnits i samhället under många år och har skapat en kultur av laglöshet och en moral som inte ser det som brottsligt att stjäla från staten. Tyvärr är dessa problem fortfarande ignorerade och myndigheterna saknar konkreta förslag på hur de ska lösas, vilket intervjun med Lina Pedraza bevisar.

Anslaget till Kubas socialförsäkringar höjs

Havanna 20 augusti 2002

Anslaget till socialförsäkringssystemet uppgick i statsbudgeten för 2002 till 1 994 miljoner pesos, 124 miljoner mer än 2001, enligt förra årets rapport över Kubas ekonomiska utveckling, utgiven av Ekonomiska kommittén för Latinamerika och Karibien (CEPAL).

Enligt denna källa finns ändå ett underskott på 692 miljoner pesos för 2002 mellan socialförsäkringsfonden och de förutsedda intäkterna i budgeten för detta ändamål, vilket innebär att 35 procent av pensionsutbetalningarna till exempel måste finansieras på annat sätt.

Den anmärkningsvärda ökningen av anslagen till socialförsäkringssystemet som man sett under flera år beror framför allt på att det kubanska folket åldras. Enligt folkräkningen 1981 var 10,9 procent av den kubanska befolkningen 60 år eller äldre, medan andelen äldre hade ökat till 14,1 procent år 2000, enligt den årliga statistiken.

Kubas statistiska centralbyrås beräkningar visar att år 2005 kommer 15 procent av kubanerna att vara över 60 år, och 2015 hela 18,5 procent. Då kommer nästan en av fem kubaner att vara 60 år eller äldre.

Ökningen av anslaget till socialförsäkringarna i år beror även på att pensionerna inom en del yrkesområden höjts, vilket beslutades i slutet av 2001 för att kompensera deprecieringen på 22,7 procent av den kubanska peson gentemot dollarn under oktober och november. Man beviljade en ökning på högst 20 pesos och lägst 10 pesos till personer som hade en pension på mindre än 100 pesos i månaden.

Den genomsnittliga pensionen var cirka 104 pesos år 2000, vilket då motsvarade 4,74 dollar. Några aktuella siffror har inte publicerats.

Av dessa siffror framgår att socialförsäkringssystemet är mycket

komplex, och att om människor före 1990 kunde klara sig på sin pension även om det var knappt, är det nu omöjligt.

Med anledning av Kubas försämrade ekonomi, kan denna bild kompliceras ännu mer inom den närmaste framtiden, eftersom allt fler personer pensioneras när medelåldern stiger.

Dessutom skulle ökningen av pensionerna kunna bidra till ökad köpkraft hos befolkningen och därmed inflation, vilket skulle göra att effekterna av förbättringarna försvann.

Det är också viktigt att framhålla att pengamängden i slutet av 2001 uppgick till 6 486,3 miljoner pesos, enligt officiella uppgifter, vilket är 1 395,8 miljoner pesos mer än året före och 1 931,3 miljoner pesos mer än 1993, då pengaöverskottet var extra stort.

Samtidigt uppgick sparandet till 5 988,2 miljoner pesos fördelade på checkkonton (4 842,1 miljoner pesos), bundet sparande (1 118 miljoner pesos) och övriga bankkonton (28,1 miljoner pesos). Det totala sparandet var drygt 553,2 miljoner pesos högre än år 2000.¹⁶

Situationen för pensionerade kubaner är inte bara mycket svår och utan möjlighet till snabb förbättring, allt tyder istället på att framtidsutsikterna är ännu dystrare.

Omstrukturering av sockerindustrin

Havanna 28 augusti 2002

Vid en presskonferens i det internationella presscentrat den 22 augusti, förklarade Ulises Rosales del Toro, minister med ansvar för sockerindustrin, att vid nästa sockerskörd kommer man endast att mala den mängd sockerrör som ekonomiskt kan motiveras.

Han tillade att de kvantiteter som beslutas skall baseras på världsmarknadspriserna för råvaran (för närvarande lägre än 0,06 dollar per pund). Och beroende på priset, påpekade ministern, kommer kvantiteterna att bli »större eller mindre, men vi garanterar 700 000 ton för inhemsk konsumtion och åtagandena gentemot andra länder dit råvaran exporteras«.

Enligt tidigare uppgifter kommer endast 71 sockercentraler att finnas kvar. 14 skall endast förädla honung och sju skall förvandlas till museer nära olika turistcentra. De övriga 64 skall utrymmas och sockerrörsfälten läggas ned.

Ministern förklarade att omstruktureringen av sockerindustrin beror på »de låga priser som förorsakats av att många betydande producenter finns på marknaden, till exempel Brasilien, manipulation och spekulation från de multinationella företagen och den snedvridning, som produktionsbidrag i de utvecklade länderna orsakar«.

Utan tvekan gör världsmarknadspriserna den kubanska sockertillverkningen omöjlig. Men hur skall man förklara »många betydande producenter som Brasilien och andra på marknaden«? Svaret är mycket enkelt. I de länder där den »anarkistiska marknadsekonomin«, som de kubanska medierna kallar den, florerar, där det sker en utveckling »utan harmoni och proportioner«, har man vidtagit motåtgärder när sockret

successivt förlorat sitt strategiska värde för ekonomin.

De länderna har istället främjat diversifiering av produktionen som gör dem mindre känsliga för sockerprisernas tendens att falla, vilket de gjort sedan en tid tillbaka. En politik som den »organiserade och planerade« kubanska staten däremot aldrig tagit med i beräkningen.

Att den kubanska sockerindustrin har försämrats har varit ett faktum under många år. När Rosales del Toro utnämndes till minister tog han över en industri som fullständigt utarmats på grund av otillräckliga eller obefintliga bidrag.¹⁷ Genom att stänga sockerbruken kommer man endast att minska förlusterna. Men även de bruk som fortfarande fungerar kommer att fortsätta att förädla socker med alldeles för låg produktivitetsnivå.

Enligt ministern står 40 eller 50 fabriker stilla sedan fyra år tillbaka och enligt statistiken har detta inte lett till någon förbättring av sockerproduktionen, varken inom jordbruket eller förädlingen. Rosales del Toro påpekade, att jorden som inte längre upptas av sockerrörsplantager ska användas för att producera stapelgrödor och odla industri- och naturskog. Han underströk att man också avser att ägna sig åt boskapsuppfödning, framför allt nöt och gris och dessutom skall buffelhjordar anskaffas.

Man skall emellertid inte göra sig några stora illusioner om möjligheterna att producera livsmedel på dessa marker. Sedan många år tillbaka finns ett överskott på obrukad och fullständigt övergiven jord, igenvuxen av ogräs och bebodd av marabustorkar, vilket visar att den totala bristen på jordbruksprodukter under många år inte beror på avsaknad av jordbruksmark.

Det finns fler nackdelar, bland annat att den jord som nu inte längre skall användas för sockerrörsproduktion generellt är utarmad, på grund av att den har brukats illa, att man inte har växlat grödor på lång tid samt den överdrivna mekaniseringen.

Allt tyder på att de som förlorat sina jobb i sockerproduktionen kommer att erbjudas plats i jordbruket och till en början garanteras en

lön motsvarande genomsnittet av föregående års inkomster.

På Kuba är jordbruksarbetet dock mycket impopulärt, på grund av de låga lönerna, som betalas i peso, och svårigheterna att skaffa kläder, skor, bra livsmedel och i många fall även jordbruksredskap.

Därför kommer alternativet att arbeta inom jordbruket antagligen att stöta på stort motstånd från de övertaliga arbetarna, framför allt från dem som arbetade i sockerförädlingsindustrin.

En lösning skulle kunna vara att lämna över jorden till de avskedade arbetarna, så att de kan odla den efter eget gottfinnande. Detta alternativ har myndigheterna emellertid aldrig nämnt.

Nordamerikanska livsmedel på den kubanska marknaden

Havanna, augusti 2002

Sedan slutet av 2001 har den kubanska staten köpt kyckling, ägg, vetemjöl, majs, ris och äpplen med flera livsmedel från USA, till ett värde av drygt 100 miljoner dollar. Och man har betalat kontant.

Kyckling var den första av dessa produkter som befolkningen fick tillgång till, och den såldes genom ransoneringssystemet. Därefter kom det »amerikanska« ägget, som såldes i dollarbutikerna för 0,12 dollar styck, 20 procent högre än det vanliga priset. Sedan dess har man satt samma pris även på inhemska ägg, när de någon gång finns, för nu har de varit försvunna i flera veckor.

Senare kom riset, som såldes utanför ransoneringssystemet för fyra pesos pundet, 50 centavos dyrare än det vanliga. Till dollarbutikerna kom även Washingtonäpplen.

Produkterna har tagits emot med värme. Många som har tillfrågats om kycklingens kvalitet tycker att den smakar bättre än den tidigare, och vissa försäljare kommenterar riset med ett illmarigt leende och »föreställ dig själv, det är ju amerikanskt«.

Även om det var ungefär 40 år sedan några varor kom direkt från grannen i norr, kommer de äldre kubanerna ihåg att kvaliteten var mycket hög. De yngre generationerna delar nu uppskattningen. Det är i alla fall vad ungdomarna säger om äpplena de kan köpa på det välbesökta marknaden Carlos III i centrala Havanna.

På Kuba kallar man i många hem fortfarande basvarorna vid de amerikanska varumärkena. Man säger »frigidaire« om kylskåpen, oavsett var de kommer ifrån. En symaskin är för många en »Singer«. Och

många ägare till halvsekelgamla Ford, Chevrolet eller Buick skulle inte byta dem mot nyare bilar, exempelvis Lada som tillverkas i Ryssland.

Allt detta förklarar entusiasmen hos befolkningen för de amerikanska produkterna, och den överväldigande acceptans de har på den undermåliga kubanska marknaden. Dessutom finns det ett utbrett hopp om att dessa livsmedelsköp skall vara inledning till en tid av förståelse och vänskap mellan kubaner och nordamerikaner.

Självklart är inte alla på Kuba glada över dessa varor. Några nyhetsbyråer rapporterar att företagen från andra länder är missnöjda. Hittills har de få fått sälja sina produkter utan att behöva möta den besvärliga yankee-konkurrensen,

Ett exempel: amerikansk kyckling säljs till de kubanska importföretagen för 0,70 dollar per kilo, medan andra leverantörer sålde för 1,20 dollar per kilo. Dessutom klagar de över att de nordamerikanska leveranserna betalas kontant, medan de själva inte får betalt för krediterna de lämnat för att finansiera försäljningen.

Med Venezuela råder numer allvarliga meningsskiljaktigheter som tydligen beror på att den kubanska regeringen inte betalar de 142 miljoner dollar man är skyldig för oljeleveranser, som genomförts i enlighet med den mycket förmånliga överenskommelsen från 30 oktober 2000.

Även regimens byråkrater och språkrör är förlorare på importen av de nordamerikanska livsmedlen eftersom de mist argumentet om att det är begränsningarna i handelsembargot som orsakat den nationella katastrofen.

Sedan en tid tillbaka har referenserna till embargot som orsak till bristen på mediciner och livsmedel minskat. Befolkningen vet att om man inte köper in de förra, beror det på att regeringen av någon anledning inte vill, och de senare finns ju synliga för alla som tittar.

Leveranserna av de nordamerikanska varorna kommer att tvingas övervinna stora problem, även om man beviljar krediter för att finansiera dem. Den kubanska betalningskapaciteten är mycket låg. Under-

skottet av handelsutbytet har ökat märkbart sedan 1995. 2001 – för andra året i rad – var underskottet högre än tre miljarder dollar, praktiskt taget dubbelt så högt som den totala exporten.

Det ansträngda finansiella läget, lindrades av intäkterna från turismen och penningförsändelserna från kubaner bosatta framförallt i USA. Med de internationella ekonomiska problemen från förra året, och som förvärrades efter händelserna den 11 september, har turismnäringen och penningförsändelserna minskat kraftigt. Detta har ytterligare bidragit till bristen på valuta.

Utan tvekan är Kuba en utmärkt marknad för nordamerikanska produkter, som med lätthet skulle kunna omsätta mer än en miljard dollar om året i importer. Problemet är bara hur fakturan skulle betalas.

S.O.S. – utbildningen är i fara

Havanna, september 2002

Man måste medge att utbildningen på Kuba fram till slutet av 1980-talet gick framåt, trots att den var ett instrument för ideologisk indoktrinering och använde dogmatiska perspektiv. Internationell statistik visar på framsteg i utbildningen av befolkningen, och på högre skolutbyggnad än de flesta länderna i tredje världen.

När man gör denna värdering får man dock inte glömma att redan före 1959 hade det kubanska utbildningsväsendet en framstående plats i Latinamerika, som uppnått genom stora ansträngningar sedan den kubanska republiken bildades 1902. Det räcker med faktumet att endast 43,2 procent av befolkningen över tio år var läskunnig vid folkräkningen 1899, medan folkräkningen 1953 visade på 76 procent för att visa detta. Denna siffra överträffades i regionen endast av Argentina 87 procent, Chile 81 procent och Costa Rica 79 procent.

När vi nu har påvisat denna viktiga tradition av folkbildning på Kuba, är det också nödvändigt att påpeka att sedan 1990, under den »speciella perioden«, har framgångarna rullats tillbaka, främst på grund av den radikala minskningen av tillgängliga mänskliga och materiella resurser.

1989 uppgick utgifterna i skolbudgeten till 1 664 miljoner pesos, men hade 1998 fallit till 964 miljoner pesos. Beräkningen är genomförd i fasta priser av Latinamerikas och Karibiens ekonomiska kommitté (CEPAL) och innebär en minskning på 42 procent. Om man beräknar utgifterna för utbildningen per person, var budgeten 1989, 157 pesos per person, och 1998, 87, dvs. en minskning med 45 procent.

Samtidigt försämrades de materiella villkoren, vilket speglas i det

bedrövliga skicket skolorna befinner sig i, den generella bristen på undervisningsmaterial och försämringen i kvalitet på maten hos eleverna som bor på internat.

Dessutom måste man lägga till den massiva flykten av lärare från undervisningsväsendet, främst på grund av försämrade löner, ökning i antalet arbetsuppgifter som inte har att göra med undervisningen – oftast av politisk karaktär – otillfredsställande arbetsförhållanden, brist på socialt erkännande och en tung byråkratisk börda.

Inför utbildningssystemets tillbakagång – den sektor i samhället som myndigheterna alltid framhållit som en av de mest framgångsrika – har vissa åtgärder vidtagits. I början av 1999 höjde man lönerna i förhållande till resultaten. Lärare med examen med tidigare månadslön på 280 pesos, kan numer få en löneförhöjning med 50 pesos om arbetet klassas som »mycket bra« och 20 pesos, om betyget är »bra«. De som får betyget »medel« eller »dåligt« får ingen löneökning. Dessutom har man rätt till ett extra tillägg för antalet arbetade år.

Totalt överstiger en lärarlön aldrig 20 dollar i månaden omräknat i inhemsk valuta. Universitetslärare kan möjligtvis få något bättre betalt.

För att ersätta alla lärare som övergivit undervisningen, har man genomfört snabbkurser för ungdomar på gymnasienivå som utbildas under några månader för att sedan undervisa i grundskolan på låg- och mellanstadienivå.

Parallellt med detta har man börjat undervisa via teve. Tusentals teveutrustningar har förmedlats till skolor över hela landet. Men det är föga troligt att man kommer att nå de resultat man hoppas på med denna nya metod, som skulle kunna vara ett komplement till undervisningen i vissa ämnen, där kvalificerade lärare med vana vid klassrumsundervisning saknas.

På grundskolenivå försöker man få en lärare till varje 20-tal elever, medan man i gymnasiet vill uppnå en lärare för varje 15-tal. På dessa nivåer vill man att varje lärare skall undervisa i flera olika ämnen, vilket sätter stopp för den specialisering som varit under många år. Det för

också med sig att lärarna som redan finns, måste vidareutbilda sig, dock utan att kunna se fram emot höjd lön.

I praktiken är faran stor att snittet per lärare på 20 elever i grundskolan och 15 i gymnasiet endast existerar på papper när lärarna snabbutbildats och saknar den mognad, erfarenhet och kunskap som krävs. Detta är extra allvarligt i gymnasiet, där lärarna skall undervisa i flera ämnen. Det skulle kunna leda till att lärarna med störst erfarenhet slutar då arbetet blir mycket mer krävande och inte ger någon höjd lön.

Under de senaste månaderna, och framför allt i Havanna, har man reparerat de förfallna skolorna. Tusentals byggnadsarbetare förflyttades från andra delar av landet – där många arbeten avstannade – för att »till vilket pris som helst« nå målet att ha skolorna färdiga till september. Samtidigt installerades datorer för massiv undervisning i datorvetenskap i skolorna.

Med buller och bång har myndigheterna nu förklarat att Kuba skall bli bättre på utbildning än de mest utvecklade länderna, och förvandla landet till »det mest bildade i världen«. Förklaringen får en att minnas tidigare kampanjer, t. ex. när man skulle omvandla Kuba till en av de största mjölkproducenterna i världen och kampanjen för att klara skörda tio miljoner ton socker och därmed ta över den internationella sockermarknaden. Som man minns, resulterade kampanjerna inte i något annat än stora bakslag. Mjölken räcker numer inte till barn över sju år och närmare hälften av alla sockerbruken har stängt för gott på grund av den låga effektiviteten.

Det skulle inte vara en överraskning om alla dessa »goda föresatser« vad gäller utbildningen slutar på samma sätt, med snabbkurserna och bristen på grundlighet som dessa för med sig. Konsekvenserna skulle bli fruktansvärda, eftersom det allvarligt skulle skada våra ungdomars intellektuella utveckling, vilket i sin tur får ovärderligt destruktiva effekter på samhället i framtiden.

Undernäringen på Kuba

Havanna den 16 oktober 2002

Rapporten »Situationen för osäker livsmedelsförsörjningen på jorden 2001«, presenterades den 16 oktober av Organisationen för jordbruk och livsmedelsförsörjning (FAO) med anledning av Internationella dagen för livsmedelsförsörjning.

Dokumentet speglar hungerns utveckling på jorden under perioderna 1990–92 och 1997–99. Tyvärr visar uppgifterna att folket på Kuba har fått en radikalt försämrad livsmedelsförsörjning.

1990–92 var fyra procent av den kubanska befolkningen undernärd och 1997–99 hade den ökat till 17 procent, dvs. 1,9 miljoner människor, vilket i sin tur innebar 21,5 procent av de undernärda i Karibien.

Enligt rapporten är tendensen i Amerika att den undernärda befolkningen minskar. I Sydamerika från att ha varit 40 miljoner personer i början av 1990-talet till 33,4 miljoner. Förbättringen har framför allt skett i Brasilien och Peru. Venezuela var det enda landet med en ökning från 2,3 miljoner under 1990–92 till 4,8 miljoner under 1997–99. Endast i Costa Rica och Chile är antalet undernärda lägre än fem procent av befolkningen.

När det gäller Kuba, har internationella organisationer påpekat undernäringen under lång tid. Företeelsen har accelererat sedan förlusten av de enorma sovjetiska subventionerna och den kubanska regeringens inställning att inte tillåta nya jordbruksformer som skulle öka tillgången på livsmedel.

Att situationen blivit värre ser man i livsmedelsbristen och som en konsekvens av detta de märkbart stigande priserna på marknaden. Staten försöker sälja en del produkter till relativt låga priser, men tillgång-

en är inte stabil och inte heller kvaliteten, utom när det gäller vissa varor, till exempel USA-riset som kommit sedan september.

Vad gäller varorna som saluförs i det månatliga ransoneringsystemet, och som till och med 1989 täckte medborgarnas basbehov, räcker de numer knappt en vecka.

Effekterna av denna omfattande livsmedelskris, som pågått under många år, är redan fullt synliga hos de yngre generationerna. Många barn väger för lite och är korta för sin ålder. Problemet är så oroväckande att staten till och med har avsatt vissa resurser för att dryga ut ransoneringsarna av livsmedel till barnen, dock otillräckligt och enbart mat med låg proteinhalt (mest pasta, ärtor och ris). Man ska komma ihåg att mjölk är lyx för de kubanska barnen. När de fyller sju år, dras tilldelningen på en liter om dagen automatiska bort.

Livsmedelsproblemet beror huvudsakligen på den låga jordbruksproduktionen och den förstörda fiskerinäringen. 1967 hade Kuba en boskapsstock på mer än sju miljoner djur. Den officiella statistiken från 2001 visar att det fanns fyra miljoner och att antalet minskade. Många specialister anser att siffran dessutom är ännu lägre.

Nedläggningen av en stor del av sockerbruken under 2002 kommer att minska sockerproduktionen ytterligare, vilket kan dra ned den nationella konsumtionen av socker. Det finns tecken på detta sedan några månader, då ransonen av oraffinerat socker sjönk från cirka tre till två pund per månad och person.

Man måste understryka att undernäringen antagligen är allvarligast i landets östra delar, där den kan uppgå till 30 procent av befolkningen. Detta är en följd av den lägre socioekonomiska utvecklingen i dessa regioner, jordens sämre kvalitet och den begränsade tillgången till dollar, en synnerligen viktig faktor i den dollariserade kubanska ekonomin.

Dessutom bör det påpekas att tillgången på livsmedel inom ransoneringsystemet i inlandet är mer begränsad än i det prioriterade Havanna. (I huvudstaden får man åtta ägg i månaden, i de övriga regionerna två till fyra.) Detta visar att andelen undernärda i många områ-

den är betydligt högre än de 17 procent som FAO räknat ut är genomsnittet för landet.

Slutligen kan man vara övertygad om att de alarmerande nivåerna av undernäring på Kuba under perioden 1997 till 1999 är mycket högre nu, och att tendensen pekar på en fortsatt ökning, främst på grund av det ökade importbehovet av livsmedel och den ständiga bristen på valuta att betala med.

Lösningen på problemet kan man finna i ett effektivt och hållbart jordbruk, för vilket man har tillgång till såväl mark som kvalificerad arbetskraft. Men för att uppnå detta måste emellertid det rådande ekonomiska systemet undanröjas, som ju är det stora hindret för utvecklingen av jordbruket i landet. Marken måste lämnas över till jordbrukarna och ägas av dem, med fullständiga möjligheter att bruka den och full frihet att sälja produkterna.

Noter

1. Kubanska kommissionen för mänskliga rättigheter och nationell försoning som leds av Kubas främsta människorättsaktivist Elizardo Sanchez beräknar det totala antalet politiska fångar i landet till minst 300.
2. Varelaprojektet genomfördes av flera stora organisationer i demokratiörelsen under ledning av Oswaldo Payá. Projektet gick ut på att samla underskrifter till stöd för en folkomröstning där kubanerna skulle få ta ställning för eller emot fem reformer av lagarna: garanti för organisations- och yttrandefrihet, införande av näringsfrihet, ny vallag, genomförande av nyval och frisläppande av de politiska fångarna. Konstitutionen garanterar medborgarna rätten att lägga egna förslag till nationalförsamlingen om 10 000 röstberättigade personer skriver under. I maj 2002 lämnade Oswaldo Payá in 11 000 underskrifter till nationalförsamlingen. När Carter besökte Kuba några veckor senare tog han upp Varela-projektet i sitt direktsända tevetal som en metod för hur kubanerna själva skulle kunna bestämma över sin egen framtid.
3. De andra fem var Osvaldo Alfonso Valdés ordförande i Partido Liberal Democrático de Cuba, Hector Palacios Ruiz föreståndare för Centro de Estudios Sociales, Hector Maseda journalist och vice ordförande i Partido Liberal Democrático de Cuba samt Marcelo Cano Rodríguez och Marcelo López Bañobre från Kubanska kommissionen för mänskliga rättigheter och nationell försoning.
4. I den spanska versionen är allt skrivet utan punkt, vilket gör det svårt att översätta. För att det ska bli begripligt har jag delat upp stycket i några meningar.

5. USA:s diplomatiska beskickning på Kuba.
6. José Acosta, »Cuba: de la Colonia a la Construcción del Desarrollo del Socialismo«. *Revista Economía y Desarrollo* (november–december 1973).
7. Carmelo Mesa Lago, »Breve Historia Económica de la Cuba Socialista. Políticas, Resultados y Perspectivas«. Madrid, Alianza Editorial, sA.
8. Blas Roca, »Los Fundamentos del Socialismo en Cuba«, 1961.
9. Efter att Sovjets stöd försvan i början av 1990-talet förklarade Fidel Castro att landet nu gick i den »speciella perioden«. Ännu har man inte förklarat när den kommer att vara över. (Red. anm.)
10. »Rentabilidad. La Insomne Añoranza«. *Bohemia*, 11 februari 2000.
11. Intervju med ANAP:s president, Orlando Lugo Fonte, *Granma* 15 maj 2000.
12. *ibid.*
13. »La mesa aún no está llena«. *Juventud Rebelde*, 9 januari 2001.
14. *Granma* 29 december 1995.
15. *Revista Semanal de International Press Service*, oktober 2000.
16. I februari 2003 meddelade Granma att räntan på det bundna sparatet skulle öka med en halv procent, medan räntan på de vanliga bankkontona skulle sjunka. Syftet var att öka det långsiktiga sparatet och därmed minska pengamängden som blivit inflationsdrivande. Trots detta kompengänsade räntan dock inte för deprecieringen av peson. Uppgifterna kommer från Oscar Espinosa Chepe »Paliativos para la crisis financiera interna de Cuba«, *cubanet.org*, 7 mars 2003. (Red. anm.)

17. I slutet av 2002 producerades i snitt 3,58 ton socker per skördad hektar. Det var 21 procent mindre än genomsnittet under de tre åren närmast före revolutionen 1959, då snittproduktionen var 5,0 ton per hektar. Uppgifterna kommer från Oscar Espinosa Chepe »La 'zafra chica' resultó muy pequeña«, *cubnet.org*, 8 januari 2003. (Red. anm.)